Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 50, Şubat 2021, s. 410-421

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.48374>

Arş. Gör. Dr. Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR

Sinop Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nmbaytimur@sinop.edu.tr

ORCID Numarası | ORCID Number: 0000-0001-7591-1122

AHMED RÂSİM'İN EDEBİ HAYATINA DAİR GÖZ ARDI EDİLEN KÜÇÜK BİR ESER: MEHMED CELÂL'İN “TERÂCİM-İ AHVAL-İ MEŞÂHİR YÂHÛD ZAMANIMIZ OSMANLI ÜDEBÂ VE MUHARRİRİNİ AHMED RÂSİM BEY”İ

Özet

Türk Edebiyatı'nın ölümsüz kalemelerinden biri olan Ahmed Râsim, yaklaşık elli sene boyunca durmadan yazar ve farklı türdeki eserleriyle önemini ortaya koyar. Ölümünden sonra birçok araştırmaya konu olan Ahmed Râsim, kendi döneminde genellikle gazete ve mecmualarda çeşitli isimler tarafından kısa değerlendirmelere tabii tutulur. Ancak yaşadığı dönemde yayımlanan, onun hikâyelerini, romanlarını, hatıralarını ve bu eserlerdeki dil ve üslubu irdeleyen Mehmed Celâl'e ait küçük bir kitap bulunur. 1900 yılında basılan bu kitap, Ahmed Râsim incelemeleri için orijinal bir metin özelliği taşır. Ahmed Râsim'in eserlerindeki konuya, dili kullanımına ve üslubuna dair tespitlerde bulunan Mehmed Celâl, Ara Nesil dönemi Türk Edebiyatı'nın çok yönlü yazarı hakkında önemli bir çalışma kaleme alır. Ahmed Râsim'in eserlerinden örnekler eşliğinde onun etkileyiciliğini ve seçkin bir yazar olduğunu ortaya koyar. Kitabın bugüne kadar günümüz Türkçesine aktarılması, Ahmed Râsim incelemeleri için büyük bir eksiklik. Bu çalışma, metni sağlam bir okumayla işlevsel hale getirme ve Ahmed Râsim'e dair incelemelere katkı sunma niyeti taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Ahmed Râsim, Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhir Yahud Zamanımız Osmanlı Üdebâ ve Muharririni Ahmed Râsim Bey, Mehmed Celâl, Ara Nesil, İnceleme.

**A LITTLE OVERLOOKED WORK ON AHMED RASIM'S
LITERARY LIFE: "TERACIM-I AHVAL-I MESAHİR YAHUD
ZAMANIMIZ OSMANLI UDEBA VE MUHARRIRINI AHMED RASİM
BEY" OF MEHMED CELAL**

Abstract

Ahmed Rasim one of the immortal writers of Turkish literature, writes without rest for about fifty years and reveals its importance with his works of different genres. Ahmed Rasim who has been the subject of many researches after his death, is generally subjected to brief evaluations by various names in newspapers and magazines in his time. However, in Ahmed Rasim's lifetime, there is a small book written by Mehmed Celal who reflects his stories, novels, memories and the language and style in these works. This book, published in 1900, is an original text for Ahmed Rasim studies. Mehmed Celal, who made determinations about the subject, use of language and style in Ahmed Rasim's works, wrote an important study about the versatile author of the Intermediate Generation period Turkish Literature. He reveals with examples of Ahmed Rasim's works that he is an impressive and distinguished writer. The fact that this book has not been translated to today's Turkish is a great deficiency for Ahmed Rasim studies. This study intends to make the text functional with a solid reading and to contribute to the studies on Ahmed Rasim.

Keywords: Ahmed Rasim, Teracim-i Ahval-i Mesahir Yahud Zanimiz Osmanlı Udeba ve Muharririni Ahmed Rasim Bey, Mehmed Celal, Intermediate Generation, Study.

GİRİŞ

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kalıcı bir değişim ve dönüşüme giren Türk Edebiyatı, bunu Tanzimat Dönemi ile göstermeye başlar. Türk Edebiyatı'nda açığa çıkan bu durumda "eski yeni arasında çizilen zikzakların, duygu ve düşünce ürünlerindeki çeşitliliklerin, zihniyet konusundaki hayranlık ve hayretlerin, benimseyiş ve direnişlerin" (Akay 1998: 21) dramatik bir etkisi olur. Söz konusu etki, "Batı denilen yeni algılar, değerler, disiplinler düzenine puslu bakan Türk aydını için topluluklara hitap eden" (Arslan 2012: 784) başta Şinasi, Namık Kemal, Recaizade Mahmud Ekrem, Abdülhak Hamid gibi seslerin açığa çıkmasına zemin hazırlar. Bu önemli sanatkârlardan oluşan neslin eserlerini okuyan ve onların edebi hareketlerini duyumsayan yeni nesil, söz konusu değişim ve dönüşümleri sağlam bir zemine inşa etme gayretine girerler. Aktarma ve hazırlama misyonu sonucunda, "Batı form ve muhtevalarına biraz daha yaklaşarak" (Okay 2016: 57), Türk Edebiyatı'nın yenileştirilmesi adına cesur adımlar atarlar.

Bahsi geçen aktarıcı nesil, ilk defa Mehmet Kaplan tarafından "Ara Nesil" kavramı ile ifade edilir. Kaplan, Servet-i Fünûn dönemine kadar olan dönemleri 1-Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın temsil ettikleri politik ve sosyal fikirler devri, 2-Abdülhak Hamit ve Recaizade Mahmut Ekrem'in ifade ettikleri romantik büyük ihtiras ve ıztıraplar devri, 3-Küçük ve günlük hassasiyetler devri olmak üzere üçe ayırır ve Ara Nesil için şunları söyler:

“Çok defa yapıldığı gibi, Servet-i Fünûn edebiyatını, Hamit ve Recaizade Ekrem'den hemen sonra başlatıvermek bir hatadır. Bu iki şahsiyetin en önemli eserlerini vermiş bulundukları 1873-1877 yılından itibaren, Servet-i Fünun zümresinin toplandığı 1895 yılına kadar, arada yirmi seneye yakın bir zaman uzanır ki, II. Abdülhamid istibdadının ilk evresine rastlamakla beraber, edebi faaliyet bakımından bütün bütün de boş geçmez; aksine, bizim Ara Nesil dediğimiz 25-30 kişilik yazarlar grubunun, gerek duyuş tarzı, gerek üslup sahasında adeta edebiyatımızın çehresini değiştirecek faaliyetlerine sahne olur.” (Kaplan, 2015: 25)

Edebiyat tarihimiz içerisinde Ara Nesil'i ilk kez dillendiren ve bu döneme parmak basan Mehmet Kaplan'dan sonra Birol Emil, Necati Birinci, Fatih Andı, Mahmut Babacan, Hasan Akay, Orhan Okay gibi bilim insanları dönem hakkında araştırmalar yapar ve Ara Nesil'in hangi yıllarda, kimler tarafından, hangi edebi türlerde eserler verdiğini tespit etmeye çalışırlar. Mehmet Kaplan'ın görüş ve düşüncelerini benimseyen araştırmacıların çalışmalarında her şeye karşın Ara Nesil'in tarihi sınırları ve bu neslin edebi şahsiyetlerinin kimlerden meydana geldiği konusu net değildir. Ortak bir dergi ya da gazeteye sahip olmayan ve belli bir sanat görüşü etrafından toplanmayan dönemin şair ve yazarları yine de nesil olmanın kendilerine sağladığı bilinçle ve dönemin siyasal ve kültürel koşullarının da etkisiyle “bazı noktalarda toplanan, gittikçe ortaklaşan duyuş ve düşünüşün” (Gariper 2007: 110) yoğunlaştığını da söylemek mümkündür.

Genel tanımıyla Ara Nesil, Tanzimat dönemi ikinci nesli ve Servet-i Fünun arasında kalan ve edebi faaliyetlerini 1880'li yıllardan 1900'lü yıllara kadar devam ettiren bir topluluktur. Temsilcileri arasında, Mehmed Celâl, Ali Kemâl, Ermenekli Hasan Rüştü, Mustafa Reşîd, Nâbizâde Nâzım, Selanikli Fazlı Necip, Müstecâbîzâde İsmet, Halil Edib, Abdullah Zühdü, Menemenlizâde Mehmed Tahir, Recep Vahyî gibi isimler bulunur. Bu isimlerden başı çekenlerden birisi de Ahmed Râsim'dir.

1865'te İstanbul'da doğan Ahmed Râsim, edebiyat dünyasına Fransızcadan tercüme ettiği Yolcu isimli manzume ile girer ve bu tercümesi Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayımlanır. Bunu bir gün sonra Sehab-ı Muzia isimli yazı takip eder. Tercüman-ı Hakikat'te “ilk yazılarından sonra, fenni konularda kaleme aldığı bazı yazıları ve edebi tercümeleri” (Aktaş 2004: 35) yayımlanır. 1884'te Ceride-i Havadis gazetesinde tercüman olarak işe başlayan Ahmed Râsim, 1885'te Tercüman-ı Hakikat'in yazı heyetine katılarak profesyonel anlamda gazeteciliğe geçiş yapar.

Yine 1885 yılında kitapçı Arekel “yeni keşiflere ait bazı kitapların tercümesi” (Ergun 1944: 339) hususunda Ahmed Râsim'den yardım ister. Bunlardan ilki Fonograf isimli küçük kitap olup yazarın yayımlanan ilk eseridir. Serinin ikinci kitabı da Alektrikiyeli Sakine'dir.

1885-1886 yıllarında Ceride-i Havadis'te tercümelerine devam eden Ahmed Râsim, Berk, İmdadü'l Midad, Envâr-ı Zekâ, Güneş, Gülşen, Sebat, Hamiyet, Say, Şafak gibi dergilerde de faaliyetlerini sürdürür. 1888-1891 yılları arasında “dergi imtiyazlarının kaldırılması sebebiyle” (Aktaş 2004: 38) öğretici kitaplar yazmaya yönelen Ahmed Râsim, 1891'den itibaren nispeten artan basın özgürlüğü ile Servet-i Fünûn dersinde fen konularındaki yazılarıyla birlikte Leyâl-i Izdırıp, Meşak-ı Hayat ve Afife romanlarını tefrika olarak yayımlama fırsatını yakalar. Servet-i Fünûn haricinde Mektep, Maarif, Hazine-i Fünûn gibi dergilerde edebi ve fenni tercümelerini

devam ettirmekle birlikte şiir, mensur şiir, hikâye ve fıkra gibi türlerde de eserler verir. 1894'te İkdâm gazetesinin yazar kadrosuna dâhil olur.

Ahmed Râsim, 1895 yılında Mehmed Tahir idaresi altında yayın hayatına başlayan Musavver Malûmat dergisinin başyazarlarından birisi olur. Aşk mektuplarından oluşan Kitâbe-i Gam isimli eser de ilk defa bu dergide yayımlanır. Yine bu dergide "Muhâkemât-ı Edebiyye başlığı altında oluşturduğu yazılarıyla Edebiyat-ı Cedide'nin sanat, dil ve edebiyat anlayışlarını tenkit eder" (Aktaş 2004: 39) ve onlarla edebi tartışmalar içine girer. Resimli Gazete ve Mecmua-i Ebuzziya'da çeşitli yazıları çıkan Ahmed Râsim'in, Mehmed Tahir'in 1899'da İrtika ile Fen ve Edeb dergilerini de imtiyazına alması ile faaliyet sahası genişler. Söz konusu dergilerde de dil ve edebiyat konularında yazdığı yazılar ile birlikte roman, hikâye, mektup türünde de eserler ortaya koyar.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra Sabah gazetesinde yazılarını yayımlayan Ahmed Râsim, aynı zamanda Resimli Kitap, Musavver Muhit, Şurâ-yı Ümmet ve Donanma gibi dergilerde de yazılarını devam ettirir. Yine aynı yıl Hüseyin Rahmi ile beraber Boşboğaz isimli bir mizah gazetesi çıkarır. Ancak Ahmed Râsim, dördüncü sayıdan sonra bu gazeteden ayrılır.

Ahmed Râsim, muhabir olarak yurtiçi ve yurtdışı gezilere çıkar. Malûmat gazetesinin muhabiri olarak II. Abdülhamid zamanında Alman İmparatoru Wilhelm'in Suriye gezisine katılır. "I. Dünya Savaşı esnasında İstihbarat Cemiyeti, onu Suriye'de görevlendirmiş, bir aralık da Romanya cephesine" (Levend 1965: 55) gider.

1927 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün davetini kabul ederek İstanbul milletvekili olarak TBMM'ye girer. Ölümüne kadar milletvekilliği görevini sürdürür. 21 Eylül 1932'de Heybeliada'da vefat eder.

Tiyatro dışında hemen hemen diğer tüm edebi türlerde eserler ortaya koyan Ahmed Râsim "erken yaşta matbuat hayatına atılması sayesinde yazarlık öğrenme yoluyla" (Kolcu 2018: 48) kendini geliştirir. Onun yazı hayatının inşasında temel taşı Ahmed Midhat Efendi'dir. Ahmed Râsim de Ahmed Midhat gibi bütün türlerde eser vermeye çalışmış ve okuyucuyu bilgilendirme amacı gütmüştür. Bu bakımdan yazarın eserlerine bakıldığında, fonografiden elektrige, lügatten Osmanlı tarihine, seyahat kitaplarından hatıra, fıkradan eleştiriye, şiir ve roman çevirilerine, telif roman ve hikâyelere kadar çok yönlü bir liste ile karşılaşılır.

Gazel, kıta, nazire gibi eski tarzda kaleme aldığı şiirleri Mektep, Maarif, Say, Berk, Hazine-i Fünûn, İrtikâ, Musavver Muhit, Donanma, Hamiyyet, Resimli Gazete, Gülşen, Güneş, Resimli Kitap, Şafak gibi mecmualarda yayımlanır. Ancak o, şiirlerinin, dönemin Abdülhak Hamid, Recaizade Mahmud Ekrem, Muallim Naci gibi büyük şairlerinin şiirleri yanında sönük kalacağı ve olumsuz eleştirilere maruz kalacağı düşüncesiyle bu türde ilerlemeyi sürdürmez.

Hikâyeleri ve romanları ile ön plana çıkan Ahmed Râsim'in söz konusu türlerde kaleme aldığı eserleri "Servet-i Fünûn edebiyatı nesrine ve romancılığına ulaşan tekâmülün bir merhalesini" (Siyavuşgil 1997: 201) oluşturur. Genel olarak toplum hayatından izler taşıyan hikâye ve romanları, okuyucuya sunar. Fiktif âlemini hayata dair tecrübesi olmayan genç kızlardan ve delikanlılardan, şehvetine esir düşen ya da içki batağına saplanan erkeklerden, hafifmeşrep kadınlardan meydana getiren yazar aynı zamanda hem müslim hem de gayrimüslim

kişilere yer verir. Özellikle kadın kahramanlar üzerinden sürekli ders verme niyeti taşıyan yazar, ideal kadını "mükemmel anne, eş ve ev kadını olmaya programlanmış" (Yeşilyurt 2017: 41) şekilde somutlar.

Yazarın edebi hayatında kaleme aldığı önemli türlerden birisi de hatıralarıdır. Bu tür çerçevesinde yazdığı Falaka ve Gecelerim isimli eserler, Ahmed Râsim'in çocukluğundan izler taşır. Fuhş-i Âtik, "Galata-Beyoğlu başta olmak üzere kadınlı-erkekli eğlencelerin tertip edildiği yerleri içyüzleri ile tanımaya başlayan" (Aktaş 2004: 56) yazarın bu gibi yerleri keşfetmesinden duyduğu şaşkınlığını ve gözlemlerini içerir. Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edib ise "hem Ara Nesil'in hem İstibdat döneminin edebiyat çevrelerini, yazar ve şairleri, birbirleriyle olan ilişkilerini" (Kolcu 2018: 52) gözler önüne sermesi bakımından son derece dikkat çekicidir.

Ahmed Râsim, her yönden yaşadığı dönemin ve her kesimden halkın yaşayış tarzlarını, ananelerini, inançlarını ayrıntılı bir şekilde irdeleyen ve bunlara ince mizahı ile güçlü bir öykülemenin etkileri de eklenince kalıcılığını sağlamlaştıran bir şahsiyettir. Eserleri hakkında pek çok çalışma yapılmış olup bunlar genellikle onun ölümünden sonra yayımlanmıştır. Ancak onun eserleri hakkında değerlendirmelerde bulunan ve o, hayattayken yazılan, Ara Nesil döneminin şiir, hikâye, roman, mensur şiir, makale, eleştiri gibi edebi türlerinde çok sayıda eser veren bir başka önemli şahsiyeti Mehmed Celâl'e ait küçük ama kesif bir el kitabı göz ardı edilmiştir. Ahmed Râsim'in edebi kişiliği, eserlerinin çeşitliliği ile onun hikâyeleri, romanları ve hatıralarından parçalar verilerek haklarında görüşlerin sunulduğu bu küçük el kitabı, günümüz Türkçesine ve kısmen günümüz alfabesine uygun şekilde dikkatlerinize sunulmaktadır.

**Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhir Yâhûd Zamanımız Osmanlı Üdebâ ve Muharrirîni
Ahmed Râsim Bey
1318**

Ahmed Râsim Bey

Gözyaşları! Hiçbir zaman olmaz ki, kalemim "Gözyaşları!" kelimelerini yazarken zihnime "Ahmed Râsim" ismi vürûd etmesin. Kendine mahsus bir üslûb-güzîn ile yazılan bütün eserlerinde hüsnün girye-i hakikisini irâe eden Râsim Bey, son asrın yetiştirdiği muharrirîn-i Osmaniye'nin ser-efrâzından bir edîb-i rikkat-perverdir.

O –bir zamanların şübbânı gibi- hiçbir vakit sâika-i taklide kapılmamış, tevaggulât-ı edebiye ve ilmiyesini ikmâlden sonra mühim eserleriyle vakâyî'-i ruhiyeyi tahlil etmiştir.

Herkese nasib olmayan "sâhib-i meslek olmak" meziyeti Râsim Beyde de tecelli etmiştir.

"Kitâbe-i Gam" müellifi "Gecelerim"de eyyâm-ı sabâvetini bir lisân-ı masûmâne ile tasvir eder. Muhabbet-i maderâne'yi göz önüne getirir. Mektepten kaçıklarını, yediği kötekleri, adeta bir çocuk gibi takrir eder ki insan o satırları okurken bir hiss-i masûmiyetle güleceği, sonra bir hiss-i rikkatle ağlayacağı gelir!

Darüşşafaka'ya gireceği esnada validesinin kapıda, kendinin içeride kaldığını tasvir ederken gözlerin yaşarması, kalplerin derin bir hüzne kapılmaması mümkün değildir.

Darüşşafaka'da ilk gün, ikinci namazını kılarken, oradaki imamı, mahalle mektebinin hocası zannıyla hissettiği, havf-ı masûmâne işte bu kadar tasvir olunur denilebilir.

Hele akşam garîbliğinde şu yolda mütehassis olması ne rakîk, ne hazindir:

“-Ben hala akşamüzeri eve gideceğiz zannediyorum. Meğer kalacak imişim. Akşam suları karardı. Arkadaşıma dedim ki:

-Sen eve gitmeyecek misin?

-Hangi eve?

-Kendi evine.

-Artık biz eve gidecek miyiz ya?

-Vay burada mı kalacağız?

Zavallı boynunu büktü. Hazin bir eda ile dedi ki:

-Burada kalacağız.”

Burada Râsim –bütün evlâd-ı beşer için ibret olacak surette- vâlide muhabbetini takdir ederek vâlidesini bir defa görmek için her şeye katlanacağını üslûb-ı müessiriyle irâe ediyor!

Bugün hakikaten büyük adam ıtlak-ı şâyân olan Ahmed Râsim tamam doksan gece mektebin o kalın duvarlı, iri pencereli mazbut koğuşunda yalnız yattığını, hemen her gece mader-i mihrbânını rüyada gördüğünü tecârib-i beşeriyenin acı bir hissiyle masûmâne anlatır! Ah! O zaman bütün kâr'ilerin enzârı mâzi içinde dolaşır, o zaman hep ihtisâsâtımızın böyle başladığını anlarız. “Evet! Bizim bir kısmımızda böyle idik!” deriz!

Bakınız ne kadar his! Bakınız ağlamaz mısınız?

“-Bazen müzâkerekânenin hârice nâzır penceresinden sokağa bakardım. Sokağın başında bir kadın durmuş, mektebe bakıyorsa herkese haber verirdim. Hepimiz benim anamdır diye o vücûd-ı mechûlû benimsedik. Bir gün cümlemiz birden ağlayarak mubassırı da hıçkırıklara uğrattık.”

Sonra validesinin geldiğini ne kadar hazin nakleder: Mubassırın “Râsim Efendi! diye haykırması üzerine korka korka onun yanına yaklaştığını, alt katta bir odaya girdiği zaman vâlidesini gördüğünü, ağlaya ağlaya o mâder-i mihrbânın boynuna sarıldığını, ana giryesiyle evlâd giryesinin birbirine karıştığını bir levha-i zî-hayat suretinde gösterip tasvir-i hissiyâtta sanatkârlığını irâe ve burada masûm kalpleri derdnâk edeceği muhavere bast ettikten sonra böyle söyler:

“-Râsim! Yavrum! Seni göreyim. Yüzümü kara çıkarma. Oku, çalış, ben seni her zaman gelir görürüm. Merciinden izin aldım. Beni düşünme. Şu mektepten çık! Ben de rahat olayım. Dedi. Bir kere daha öptükten sonra ayrıldı. O döner, ben dönerim. O başını sallar, ben de sallarım. Bahçenin yokuşundan çıkarken bir daha bakıştık. Ben yerimde mihli gibi kaldım. Hep ona bakıyorum. Mektebin o koca, ahenin kapısı açıldı. O vücûd-ı zaîf çıktı. Ağır, ılık gibi tiz bir sadâ-yı müteâkib güm diye bir şey öttü. Kapı kapandı. Vâlide dışarıda, ben yine içeride kaldım.”

Ahmed Râsim Bey, mektebin altıncı sınıfında bulunduğu zaman –intizârını boşa çıkaran- ilk muâşakasını nakleder. Şebâbetin devr-i hayâlinde, daha doğrusu, devr-i ibtidâisinde

bulunanlar için pek tabî olan bu muaşakanın ne kadar güzel tasvir edildiğini takdir etmek bir daha o sahifeleri dikkatle okumaya mütevakıftır.

"Leyâl-i İztrâb" müellifi, Ahmed Midhat Efendi Hazretleri için ta mektepten beri perverde eylediği hiss-i samimiyet ve muhabbeti –her eserinde yazdığı gibi- bu sahifelerde de tekrar etmekten vazgeçememiştir. İşte Râsim'in sebât ve mekânetine bir delil-i alenî daha! Hatta Râsim burada, Tercümân-ı Hakikat'ın heyet-i tahririye-i edebiyesinden olduğunu itiraf eder, yine de öyledir. Müşârunileyh için perverde ettiği samimiyete hiçbir nakîse ârız olmamıştır. Arada geçen mübâhasata gelince –müntesibin-i edepte bilirler ki- bunlar bi'l-icâbdır. Kaç kere Râsim Beyden işittim: Husûmet-i tahririye husûmet-i şahsiye değildir. Maksat, mutlak müdâvele-i efkârdır.

Geçelim: burada Râsim Bey Tercümân-ı Hakikat gazetesine nasıl intisâb ettiğini –o zamanlar hepimizde görülen nev-hevesliğin tesiriyle- bir makaleyi bir haftada tercüme ettiğini, eserinin gazeteye derc olunduğunu o kadar doğru, o kadar samimi yazar ki bunları dikkatle okuyan bir kâr'ı, o zaman çocuk, bugün büyük bir muharrir olan Râsim Bey'in –nev-hevesliğine âid- en küçük noktaları bile müntesibin-i matbuatta ifşâ etmek derecesindeki masûmiyet-i edibânesine ve hakikatgûluğuna âferinhân olur.

Ahmed Râsim Bey'in –mektepe kitapları da dâhil olmak üzere- tehzîb-i ahlâka, tenvir-i ezhâna cidden hizmet ve bu cihetle evlâd-ı vatani mecbûr-ı minnet eden asar-ı fenniye ve tarihiye ve edebiyesi müteaddiddir.

"Terâcim-i ahvâl-i meşâhir"i teşkil eden şu külliyatta "ihtisâr" dahi maksadımız olduğundan Râsim Bey'in ancak birkaç eserinden bahsedebileceğiz:

Râsim Bey'in "İlk Sevgi"si –hikâye yazmak yolundaki" ilk tecrübesidir. Bunda bir kısım nekâis görölse bile, muharririnin o zamanki tettebbu'na göre mazûr görülür. Fakat bundan daha evvel "Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze" unvanıyla garpten şarka naklettiği bedâyi-i edebiye, küçük küçük, fakat neticeli parçalar zevk-i seliminin, hüsn-i intihâbının bir mirât-ı in'itâfidır, denilebilir.

"İlk Sevgi"den sonra... daha sonra nesrolunan eserleri ise, meziyet-i edibânesini bütün bütün ispat eden bedâyi-i bâhirendendir. "Kitâbe-i Gam"daki tarz-ı ifade, oradaki ahvâl-i ruhiye, oradaki gözyaşları hangi eserde varsa gösterilsin!

Ale-l-amyâ bu eserleri karıştıralım. Ezcümle, elimize "Endişe-i Hayat"ı alalım:

Endişe-i Hayat!

Kabın üstündeki şu acı felsefe-i muharriridir:

"-Fikir bir anda, yirmi, otuz senelik vakâyı, muhâkemâtı ile derpiş ederek tesirâtını gösterir. Muhakeme-i vicdaniyede şühûd, esbâb-i sübûtiye, ekseriyet yoktur. Orada hüküm katîdir."

Burada sevgili zevcesini kıskandığı için, bir yabancıyı öldüren, on iki sene mahbûs olan bir bedbaht tasvir olunur: Zavallı, meşru bir sevgi için işte mahkûm olmuş! Buna karşı bîçâreye ihanet eden zevcesinde, bu kadar senelerden sonra yanında uyuyan delikanlıya muhabbetten, nefretten ihtirazdan mürekkeb bir nazar-ı muhterizâne var! Sonra bu kadının mâziye ircâ-i nazar etmesi ne kadar acı! İlk sevgisiyle, ikinci defa sevdiğini tahattur ediyor: Birinde letâfet,

diğerinde nedâmet-i kalb görüyor! Sonra "Ben her gün böyle azap çekecek miyim?" diyor! Şimdi kalb-i beşerden ince bir damar kopar gibi oluyor! On üç seneden beri ise esir-i mihnet olan bir çehre onu ağlatıyor! Hevesini, arzusunu, şehvetini bitiriyor!

Vazifesini unuttuğundan dolayı, perişan, nâdim, uzun bir azâb-ı vicdaniye giriftâr olduğu halde kalkıyor, çekmecesinden çıkardığı bir fotoğrafa bakıyor! Bunu yavaş yavaş ağzına götürüyor. Bir girye-i meyyûsâne ile beraber:

-Ben sana ihanet ettim! Diyor.

Ahmed Râsim Bey gibi, kadınların nedâmet-i vicdâniyesini bu kadar tabîî tasvir etmek her muharrir müyesser olmasa gerek!

Sonra muharrir, burada, hakiki, hissi bir fikr-i sanatkârane ile kadının nedâmetini ufak bir teselliye tahvil ediyor, onu mebzul gözyaşlarıyla ağlatıyor! Ona "Ben böyle nâdim olmamalı idim?" dedirtiyor! Kocasının yazdığı mektuba dalgın dalgın bakarak, oradaki bütün acı hisleri takdir ediyor! Zevci muttasıl onu düşünüyor! Mahkûm olduğu günü bile yalnız onu düşünmüştür! Rüya, zevcesinin keder ve mihnetle solmuş olduğunu gördüğünü yazıyor! Ölmesini istiyormuş. Lakin zevcesinin muhabbetiyle yaşıyormuş! Dokuz seneden beri zevcesinin mektubunu alamamış! Bir mektubunu istiyor ki her türlü mihnetini unutsun!

Mektup bitiyor. Bu zaman kadın, kendini zevcinden daha bedbaht görüyor, hatta, o kadar elem çektiği halde, nasıl olup da yaşadığına taaccüb ediyor!

İkinci mektup başlar. Uzun romatizmalar, zavallı zevci habshânenin hastahânesinde bulunduruyor. Burada yine zevcesini düşünüyor, bir kâtilin zevcesi diyecekleri için ona acıyor. Öleceğini hissettiğini anlatıyor. Yalnız sebep-i teessürü sevgili zevcesini göremeyeceğinden ibarettir. Yanında bir hasta ölüyor. Onun haline gıpta ediyor! Onun kurtulduğuna seviniyor!

Zavallı kadın, şimdi bütün bütün meyyâl-i sukûttur. Son nefesini vermek üzere bulunan zevcinin bu son sözleri onu eziyor, bitiriyor, endişe-i hayat içinde, azâb-i vicdâni arasında her şeyi hatta hüviyet-i insaniyesini unutuyor! Bu meselede, cemiyet-i beşeriye bile, o kadar güzel, o kadar nezih olan nisvâniyete:

"Kadınlık anlaşılmaz hal olunmaz bir muammadır!" diye ağlıyor. Daima da ağlayacak!

Endişe-i Hayat! Hakikaten mühim eser! Anlamak icap eder: Bir zaman evvel afif olan, zevcine karşı şâyân-ı perestîş bulunan bir kadın endişe-i hayat ile muztarib-i zelil, makhûr, beş dakikalık hazz-ı nefsaniden dolayı muazzeb oluyor, mağdur oluyor, düşünüyor, korkuyor!

Kadının ihtisâsât-ı nâdimânesi o kadar tabîî, o kadar güzel tasvir olunmuştur ki, yine Râsim'in kavlince "terbiye-i beşeriyenin noksanını, terbiye-i zihniyenin nâ-tamam kaldığını beyân ederek mahkûr kalan hakîm, en büyük isbâtını" işte bu kadın üstünde bulmuştur!

Metânet-i nisvâniyeyi nazar-ı dikkatten dûr tutmayanlara karşı diyebiliriz ki iğfâl edilmesini isteyen ve iğfâl olunan bu kadın, biraz sonra, hayatı istihkâr ederek, kendini zelil, bedbaht görerek mugfilinin karşısında bulunuyor, bu münâsebete bir netice verilmesini istiyor! Evet! Delikanlı da bu talepte imiş! Kocasının ilk cinayetinden sonra, kendisinin de bir cinayet işlediğini, karısını merdivenden atarak öldürdüğünü söylüyor! İkisi de ölmek arzusunda bulunuyor. Birdenbire kadın:

“-Ya kocam gelirse?” diyor.

Delikanlı, çare-i halâs bulacağını temin ediyor. Çıkıyor, geliyor, küçük bir şişeyi gösteriyor, bu şişeyi ihtivâ eden mâyi ikisinin de hayatına hâtime verecektir! Ah ah! Şimdi kadın soruyor ki:

“-Ya çocuğumuzu kim öldürecek?”

Tahsîn-i Râsime! Bana itimâd ederseniz, Râsim Bey hikâyenüvislikteki sanatkârlığı “Endişe-i Hayat”ın son sahifelerinde göstermiştir. Delikanlı, sebebi meçhul bir hiss-i ıztırâb ile sofaya çıktığı zaman, karşığı duvardan bir ateş ta alnına rast gelmiş, onu tahtalar üstüne sermiştir!

Şimdi bu kadın perişan ve pejmürde, elinde bir silah olduğu halde, kocasını karşısında bulur, yabancı, kısık, boğuk bir sadâ ona “Hasta!” der. O zaman kadın döner, o zaman kadın müdâfaa halini ahz eyler!

Kocası şu evdeki hakk-ı meşrûyetini nasıl itidâl dairesinde anlatır, okusanız? On iki seneden beri hevesini, arzusunu, hissiyatını nasıl zabt eylediğini, zevcesine teklif-i talâk eylediği halde kendinin bekleneyeceği vaadi alındığını ne tabîi, ne rakîk bir lisânla söylediğini bilseniz? Kadın, her ikisinin de mağdûr-ı hayât olduğunu isbât eder. İki mücrim birbirine sarılır.

Ziyâ-yı şems sabahleyin üç naaş üzerinde tesîrât-ı muhribânesini gösterir.

Leyâl-i ıztırâb! İşte güzel bir eser daha! Mevzû –pek az, kısmen- “Endişe-i Hayat”ın mevzuunu hâtıra getiriyor! Evet! Fakat buradaki şüphe, buradaki endişe-i hayat yine başka!

Yine tahsîn-i Râsime! Leyâl-i ıztırâb’da da, şu anlaşılmaz, bilinmez kulûb-ı nisvâniyenin derece-i tahassüsâtını bize gösteriyor, bugün bana “Kadın ne demektir?” diye bir suâl vârid olsa “Râsim’in eserlerini okuyunuz” diye cevap veririm. Sonra da bir mutâd:

“Kadınlık anlaşılmaz, hal olunmaz bir muammadır” derim.

“Gam-ı Hicrân”da, bir maşuka ile bir hemşire muhabbetini tasvir olunuyor. Bir genç hemşiresini bahtiyâr etmeden evvel, kendinin bahtiyâr olmasını istemiyor. Gencin aşkına vâkîf olan hemşire ise, izdavâcî da unutarak biraderinin ayrı duracağını düşündükçe endişenâk oluyor! Genç, hemşiresini –beraber bulunmak şartıyla- mektep arkadaşlarından birine tenkîh eder. Adaya giderler. Fakat sevdiği tarafından terk edildiğinden dolayı o behîşt-i dünyevi bir nirân-ı hicrân olur! Orada kendi gibi aldatılmış, kendi gibi tali’siz bir kadına tesâdüf eder, onunla izdivâc eyler, buradaki iki kalb-i mecrûh birleşir!

“Bîçâre Genç”, sevdâsından ziyâde infîlât-ı nefsâniye mağlûb bir kadının iki kalbe açtığı yaraları gösterir. Bu eserden de nümâyândır ki kadının a’mâk-ı kalbini görmek, orada en rakîk asaba dokunmak, kadının itirâfât-ı kalbiyesini şerh ve izâh etmek –hepimizden ziyâde- Râsim Bey’in meziyyât-ı mahsûsasındandır. Kadınlığa dair bizde de epey eserler neşr olundu. Fakat bunlar, zannetmem ki, mesela “Kitâbe-i Gam” yâhûd “Endişe-i Hayat” kadar bu mahlûk-i latîfi bize anlatmış olsun!

Tasvir-i tabiatıta muvaffakiyyet-i edibânesini be-hakkı temin edenlerden biri de Ahmed Râsim Bey’dir. Maişet romanının mukaddimleri bunu müebbed olduğu gibi “Tecrübesiz Aşk” hikâyesinden naklettiğimiz şu parçada muharririn kudret-i tasviriyesine bürhândır:

“-Adalar’ın menâzır-ı latifesi o serbest fikir için pek hoş hülyalar tevlidine sebebiyet verdi. Darvin (Darwin), Bohne (Bohn), Herkley (Huxley) tabiata incizâb ile elinden düşerek birkaç hafta zarfında kütübhâneye habs edildi. Genç şâir, mütehassis yaratılmış idi. Cebr-i nefis ne dereceye kadar mümkün olabilirse o da onu yapmış ise de o vahdet-i âleminde bir dalganın ta uzaktan yuvarlana yuvarlana gelerek nakl-i hiss, hâmil-i letâfet imişçesine kenâr-ı cezireye erişmesi, Marmara’nın bazen bir seviye-i kebûd halinde bulunarak sabahı hafif sisler, akşamı renk renk manzûr olan çiziklerle bir saha-i mütemevvice arz etmesi, Karşıyaka sahilinin bir nisbet-i muntazama tahtında olarak ivicâclar, yeşilli, kuru, yanık, karlı tepelerle çeşm-i dikkat önünde büyümesi, İzmit Körfezi’nde süzülen bir yelkenlinin vaz’-i garibi, izdihâm-ı âlemini nakz edecek surette âsûde, âzâde duran birkaç cezîre-i hâliyyenin manzarası, oralarda elvân-ı tabiyyenin inhilâlîni, inikâsını, intişârını ve el-hâsıl sûr-ı tabiye-i vürûd ve aksini gösteren şafak, tulû, gurûb levhalarının her gün başka başka görünmesi hevesât-ı temâşâkârânesini ikâz etti.”

Bu eserde Fâik Bey nâmında bir genç tasvir olunuyor. Bir sefileyi sevmiş, onun uğrunda pek büyük fedakârlıklar göstermiş olduğu halde, bir gün sefile tarafından alçakçasına terk olunuyor. Bir zaman müteessirâne ömür geçirdikten sonra tehhül ediyor. Bu sefer en ulvi, en muazzez sevdâyı zevcesi hakkında hissediyor. Hatta bir gün evine gelip görünmesiyle beraber zevcesinin gece yatısına gittiklerini haber alır almaz fevkalade müteessir olmuştur! Râsim Bey, bu levha-i teessürü gayet tabîî, hissi olarak mufasssalan irâe eder! Bir sefile yüzünden perişan, bir kadın yüzünden handân olan gencin felaketi ansızın baş gösterir, kadın hasta olur, teverrüm eder! Kadının son zamanlarında bu zevce âşıkı bedbaht-ı zevç tâbî’ olduğu bir hiss-i garîb ile kadının göğsünü açar. Elini tenine temas eder. kadın çekinmek ister. Gencin eline bir fotoğraf geçse. “Beni sevmiyormuş, beni sevmiyormuş!” diye haykırır.

Mevzuu nakîsedâr add etmek haddim değil, fakat beyân-ı mülâhaza kabilinden olarak derim ki bir sefilenin kurbanı olmak derecesine gelerek hem-nev’inin merhametini celp eden böyle bir genç bari şu son felâkete uğramamalıydı. Kendi muhabbetine yine muhabbetle mukâbele edecek bir kadınla yaşamalıydı!

Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrûkesi! Bu eserdeki bedâyi-i hissiyeyi, tabîyyeti, her sahifesinde inkişâf eden gözyaşlarını –velev mufasssalan olsun- tarif için kalbimde tahammül yoktur. Vakâyi-i hissiyeyi âsâr-ı sâireye tercih edenlere bu güzel eseri de okumalarını tavsiye ederim.

Ahmed Râsim Bey, “Güzel Eleni”de sefâlet-i beşeriyenin merâretini tasvir eder. Galata’da, sefâlet içinde iki kardeş büyütür: Biri oğlan, biri kız! Oğlan kızıdan büyüktür! Bunlar alınlarının teriyle geçinirken, kıza bir darbe-i sefâlet urulur: Muğfîl kadınların ellerine düşer! Oğlan (ki ismi Yanni’dır) işrete başlar. Adam öldürür. Hapsedilir. Kız (Eleni) girdâb-ı sefâlete atılır, nihayet tiyatrolardan birine aktris olur! Yanni müddet-i cezâiyyesini ikmâl eder, mahbesten çıkar, o gün bi’l-tesâdüf Eleni’nin bulunduğu tiyatroya girer. Kız kardeşini kanto oynarken görür, ikinci bir cinâyet daha ikâ’ eder: Eleni’yi öldürür! “Güzel Eleni” fazâyih-i sefâletin, seyyiât-ı beşeriyenin âyinesidir!

Bu güzide eser Fransızcaya tercüme olunmuştur.

“Kitâbe-i Gam”a gelince, eser güzide bir tarz ve üslup ile intişâra başladı. Bu babdaki mütâlaâtım yevmî malûmât gazetelerinde münderiçtir. Yalnız şu kadar söyleyelim ki “Kitâbe-i Gam” taklidi nâ-kabl olan âsârdandır. “Kitâbe-i Gam” yalnız Ahmed Râsim’dir. Onun hüviyet-i

maneviyesinden ibarettir. Onun gözyaşlarıyla, enînleriyle, darbât-ı kalbiyesiyle doludur. Tarih-i edebiyatta "Kitâbe-i Gam" ile "Ömr-i Edebi"nin ihrâz edeceği mevki-i mümtaz, ebedidir.

Ahmed Râsim Bey, "Ömr-i Edebi"sinde, memleketimizde mevcûdiyetleri atûfetli Ahmed Midhat Efendi Hazretleri tarafından bildirilen ve kendilerine "Dekâdân" nâmî-i ilim olan bir kısım yazıcıların meslek-i sakimleriyle mâhiyet-i edebiyelerini şerh ve izah ederek lisanımıza, edebiyatımıza pek büyük hizmetler ibrâz etmiştir.

Bu eserinizde de "Bir Mezar-ı Şükûfedâr", "İnfîâl", "Pek Güzelsin", "Fotoğrafım", "Tövbekâr", "Para Sesi" gibi birçok makaleler görülür, ki zîver-i hâfıza olsa sezâdır.

Asker Oğlu! İşte Kitâbe-i Gam müellifinin bir eser bir güzidesi daha! Ahmed Râsim Bey bu güzel eserinde kalb-i hamiyet-i meşhûndaki hamâset-i Osmaniye'yi –akran ve emsaline nümûne-i imtisâl olacak surette-tasvir etmiştir. Muharebe-i ahîreyi musavver olan bu eserde mûnderiç olan vakâyî bir hamiyet-i mücesseme suretinde gösterilmiş olduğundan gösterdiği tesirât levha levha çeşm-i memnuniyetle manzûr oluyor. Burada zevç ile zevce, büyük valideye ait bulunan hisler ayrı ayrı amik, dakik, tabii surette irâe olunuyor. Râsim Bey'in âsâr-ı mûntahabesi içinde mühim bir mevki ihrâz eden hikâyelerden biri de işte budur.

El-hâsıl, Ahmed Râsim Bey, bu edib-i muhterem birçok gazetelerin ser muharrirliklerinde bulunarak emsalinden ziyâde ibrâz-ı mesai etmiş ve servet-i âsârıyla kütüphane-i millimizi tezyin eylemiştir.

"Hâlik levh ü kalem-i sa'yini meşkûr etsin"

SON

SONUÇ

Mehmed Celâl'in, Ahmed Râsim'in çok yönlü ve yetenekli bir sanatkâr olduğunu vurgulamak üzerine yazdığı Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhir Yahud Zamanımız Osmanlı Üdebâ ve Muharririni Ahmed Râsim Bey isimli risale, ilerleyen sayfalarda fikri zenginliğini, edebi değerini ve okura olan etkisini somutlaştıran bir hale bürünür. Onu "üslûb-güzin, edib-i muhterem, meziyyât-ı mahsusa" gibi ifadelerle nitelemesi eserlerindeki ifade gücünden ve samimiyetten ileri gelir. Mehmed Celâl'e göre Ahmed Râsim, "son asrın yetiştirdiği muharririni Osmaniye'nin ser-efrâzanından bir edib-i rikkat-perver"dir ve taklide düşmeden, ilmi ve edebi bilgisini sürekli geliştirerek eserler kaleme alır. İncelemede, Ahmed Râsim'in Ahmed Midhat'a duyduğu derin sevgi ve saygıyı dile getirmekten vazgeçmemesi, girdiği edebi tartışmaları kişisel ilişkilerine yansıtmaması gibi onun mizacına dair özelliklere değinilmesi dikkat çekicidir. Bu küçük eserde sıkça vurgulanan bir başka özellik de Ahmed Râsim'in kadın konusuna başarıyla eğilmesi, kadın kalbinin derinliklerini görmesi ve onun hassasiyetine dokunmasıdır. Eserlerine hâkim olan duygu yoğunluğu ve gözyaşı, devrin baskıcı, edebiyat dünyasını toplumsal konuları ele almaktan uzaklaştıran politikalarının bir yansıması olup Ahmed Râsim'i de bireysel duyarlılıklara yönlendirir. İncelemede genel olarak örneklerden yola çıkan Mehmed Celâl, Ahmed Râsim'in hayatına, edebi ilerleyişine, eserlerinin çeşitliliğine dair değerlendirmelerde bulunur. Kitabın tamamında yapılan yorumlar olumlu yönde olup sadece "Tecrübesiz Aşk" hikâyesinin sonuna dair küçük bir olumsuz eleştiri yapılır. Bu açıdan bu küçük kitap her ne kadar sübjektif bir değerlendirme metni olarak görülse de aslında oldukça sağlam bir yapıda karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ahmet Rasim (2017), *Hanım* (T. Yeşilyurt, Haz.), Ankara: Siyasal.
- Akay, H. (1998), *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*, İstanbul: Kitabevi.
- Arslan, F. (2012), Tevfik Fikret Evreninde Gözden Kaçan Bir Küçük Kitap: Fuad Köprülü'nün "Tevfik Fikret ve Ahlâkı. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (7/4), 783-798.
- Aktaş, Ş. (2004), *Ahmet Rasim*, Ankara: Akçağ.
- Ergun, S. N. (1944), *Türk Şairleri*, C. 1, İstanbul.
- Gariper, C. (2007), Ara Nesil, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (R. Korkmaz, Edt.), Ankara: Grafiker.
- Kaplan, M. (2015), *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul: Dergâh.
- Kolcu, A. İ. (2018), *Ara Nesil Edebiyatı*, Erzurum: Salkımsöğüt.
- Levend, A. S. (1965), *Ahmet Rasim*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Mehmed Celâl (1900). *Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhir Yâhûd Zamanımız Osmanlı Üdebâ ve Muharrirîni Ahmed Râsim Bey*, İstanbul: Kasbar.
- Okay, M. O. (2016), *Batılulaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh.
- Siyavuşgil, S. E. (1997), "Ahmet Rasim", *İslam Ansiklopedisi*, C. I, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 200-202.